

تعقل، تفکر، تدبّر و تفقه

درس
چهارم

از دیرباز تا به امروز مهم‌ترین تفاوت انسان را نسبت به سایر موجودات، عقل او دانسته‌اند. در قرآن کریم و احادیث شریف بر ارزش و به‌کارگیری این موهبت الهی بسیار تأکید شده است. در ادبیات ما نیز در شأن این آفریده‌ی بزرگ الهی، مطالبی نغز و زیبا آمده است؛ تا آن‌جا که گفته‌اند: «خدایا! آن که را عقل دادی چه ندادی و آن که را که عقل ندادی چه دادی؟» نسبت و رابطه‌ی ما با این موهبت الهی چیست؟ این سرمایه‌ی بی‌مثال را در چه راهی و به چه میزان به کار می‌اندازیم و از آن بهره می‌بریم؟ قرآن کریم درباره‌ی آن، چه توصیه‌ها، هشدارها و فرمان‌هایی دارد؟

شناخت و ازگان

عَقْل (ب): مهار کرد؛ عقل قوه‌ای است که به وسیله‌ی آن درست از نادرست و خوبی از بدی تشخیص داده می‌شود؛ به گونه‌ای که به پیروی از آن چه تشخیص داده، ملزم می‌کند. معمولاً فعل «عَقَلَ» به معنای «درک کرد و فهمید» به کار می‌رود.

تَفَكَّرَ: اندیشه کرد؛ تفکر به کار انداختن فکر است و فکر به معنای اندیشه و دقت برای شناخت و کسب معرفت درباره‌ی علل و دلایل یک چیز است.

تَدَبَّرَ : تدبّر کرد؛ تدبّر به معنای بررسی نتایج و عواقب یک چیز است.
تَفَقَّهَ : با دقت فهمید، تفقه، فهم دقیق است.

کاربرد در قرآن

برای آشنایی بیش تر با کاربردهای مختلف واژگان اصلی درس در قرآن، جدول زیر را کامل کنید.

معنای واژه	مشخصات صرفی	عبارت قرآنی	واژه	آیه
		ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ	عَقَلُوهُ	۱
		وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ	ما يَعْقِلُ	۲
		إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ	فَكَّرَ	۳
		أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ	لَمْ يَتَفَكَّرُوا	۴
		أَنْ تَقومُوا لِلَّهِ مَنَّانٍ وَفُرَادَىٰ ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا	تَتَفَكَّرُوا	۵
		كِتَابٍ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ	لِيَدَّبَّرُوا	۶
		فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا	الْمُدَبِّرَاتِ	۷
		قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفَقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ	نَفَقَهُ	۸
		لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ	لِيَتَفَقَّهُوا	۹

۱- لَمْ + يَتَدَبَّرُونَ ← لَمْ + يَدَّبَّرُونَ ← لِيَدَّبَّرُوا (از باب تفعّل که مصدر آن تدبّر است)

قرآنت و ترجمہ

۱- يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ
وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

نحل ۱۱

۲- وَسَحَّرَ لَكُمْ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
وَالنُّجُومَ مُسَحَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

نحل ۱۲

۳- كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ
لِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ

ص ۲۹

۴- وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ
لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ
وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

نحل ۴۴

۵- الر * تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ
إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

يوسف ۱ و ۲

۶- ... فَلَوْ لَا نَفَرْنَا مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ
لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ
وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ
لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ

توبه ۱۲۲

۷- ... وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ
كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ
لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ...

بقره ۲۱۹ و ۲۲۰

۸- يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ
أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ ...

روم ۷ و ۸

۱- پس چرا کوچ نمی کند

۲- مازاد مال

تمرینات

تمرین اول — با مراجعه به آیات درس و آیات ۱۹۰ و ۱۹۱ آل عمران، ۱۵۱ انعام، ۱۰۹ تا ۱۱۱ یوسف، ۶۶ تا ۶۹ نحل و ۲۱ روم مشخص کنید که قرآن کریم در چه موضوعاتی ما را به تفکر و تعقل دعوت کرده و فرمان می‌دهد؟

تمرین دوم — با مراجعه به آیات ۳ یونس، ۲۴ محمد، ۲۳ مدثر، ۹۰ صافات، ۴۵ انعام، ۲۵ یوسف و ۴۰ ق، واژگان مشتق از ریشه‌ی «دبر» را نوشته و معنا کنید.

تمرین سوم — با مراجعه به کتاب الْمُعْجَمُ الْمُفْهَمُ و بررسی آیاتی که با تعبیر «أَفَلَا تَعْقِلُونَ» به ما هشدار می‌دهند، توضیح دهید که این آیات ما را به اندیشه و تعقل در چه اموری ترغیب و تشویق می‌کنند؟

حكمة

بيامبر اكرم صلى الله عليه وآله :

إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا
فَقَّهَهُ فِي الدِّينِ
وَزَهَّدَهُ فِي الدُّنْيَا
وَبَصَّرَهُ وَعُيُوبَهُ

ميزان الحكمة، باب تَفَقُّه

حضرت على عليه السلام :

لَا عِبَادَةَ كَالْتَّفَكُّرِ فِي صَنْعَةِ اللَّهِ

الحياة، ج ١، ص ٥١

